

ского объема продукции, так и на изменение удельного веса (структуре) выпуска отдельных видов продукции.

Изменение же уровня затрат на изделия зависит от того, что полная себестоимость представляет собой сумму затрат на производство отдельных изделий. Чем ниже сумма затрат на выпуск отдельных изделий, тем ниже и уровень затрат на 1 тенге товарной продукции.

Все пути снижения себестоимости можно объединить в следующие основные группы: опережающий рост производительности труда по сравнению с ростом заработной платы; внедрение передовой техники и технологии, лучшее использование оборудования, предметов труда, сокращение административно-управленческих расходов, ликвидация потерь.

Важным источником уменьшения себестоимости является снижение трудоемкости продукции.

Түйін

Атаплан статьяда өнім өндіруге жүмсалған шығындар мен өнімнің өзіндік құнын статистикалық талдау әдістемесі, шығындардың экономикалық топтамалары, шығындардың өзгеруіне әсер ететін факторлардың сипаттамасы, бірыңғай өнім түрлерінің өзіндік құнының динамикасын зерттеу әдістері, өнімнің өзіндік құнын төмендету факторлары зерттеліп және практикада индекстік модельдердің қолданылуы көрсетілген.

Summary

In the article the technique of the statistical analysis of expenses and cost of price is given, two economic groups of expenses for production manufacturing are resulted. Practice of application of the index models characterizing influence of factors on change of expenses, and also methods of studying of dynamics of the cost price of homogeneous kinds of production are opened in details. Factors decrease in the cost price are shown.

Г. Т. Андыбаева,

Т.Рысқұлов атындағы ҚазЭУ-дің аға оқытушысы, ә.ғ.к.

КӘСІПОРЫННЫҢ ТӨЛЕМҚАБІЛЕТТІЛІГІН ЖӘНЕ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҮРАҚТЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ

Кәсіпорынның басқарушылық деңгейін жоғарлату қажеттілігі өндірістік және қаржылық менеджмент облысында бірқатар құрделі міндеттерді шешуді қөздейді. Тәжірибеде бұл міндеттер кәсіпорынды қаржылық басқаруда өнімнің өзіндік құнын құраушы шығындарды азайтатын жүйені құруды талап етеді.

Мұны істеу құрделірек, өйткені филиалдары бар ірі кәсіпорындарда қаржылық ақпараттарды өңдеу және есепке алу, жинаудың нақты жүйесі жоқ. Ал ол қаржылық ағындар туралы мәліметтердің белгісіздігінен және шынайы еместігінен басқару ақпаратының шынайылығын төмендетеді. Нәтижесінде мұндай кәсіпорындарда құрылымдық бөлімшелер қызметінде жедел бақылау жүйесінің жоқтығы ғана емес, сонымен бірге адекватты қалыптасқан жағдайда дамудың жалпы стратегиясын тандау құрделі болады.

Басқару сапасын жақсарту кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдауды әдіснамалық және әдістемелік қамтамасыз етуді және оның қызметін жоспарлауды жетілдіруді талап етеді.

Көптеген қазақстандық кәсіпорындар жұмысының тұрақтану мүмкіндігін әлсірететін негізгі факторлар бір жағынан, макроэкономикалық көрсеткіштерді алдын ала болжай алмау және олардың динамикасының қалыпты нарықтық циклге сәйкесіздігінен болса, екінші жағынан бұл кәсіпорындарды стратегиялық басқаруда әдістемелік қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі. Кәсіпорынның қызметі жоғары деңгейлі нәтижелілікке ие болу үшін менеджментке қаржылық тұрақтылықты және төлемқабілеттілікті жоғарлатуға бағытталған стратегияны ұстану керек. Және де кәсіпорынды стратегиялық басқарудың ажырамайтын бөлігі оның ағымдағы қызметіне талдау жүргізу және даму перспективасын бағалау болып табылады.

Өндірістік – қаржылық қызметті бағалау бойынша әрекеттегі казіргі уақыттағы нормативтік құжаттар басқару теориясы мен шаруашылық тәжірибе арасындағы бар қайшылықты жоғалта алмайды, ал ол болса кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау құралдарының тиімсіздігін және оның шаруашылық жағдайларына қалыптасуының нашарлығын білдіреді.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы және дербестілігі өзінің стратегиясын тандауда дамудың түбекейлі негізі болып табылады. Ол баланстық пайданы алууды қамтамасыз ететін

білікті және тиімді менеджментпен, пайданың бір бөлігін капиталдандыруға мүмкіндік беретін өндірістік рентабельділік деңгейімен, амортизациялық саясат механизмімен, салық салу жүйесімен, басқа да ішкі ресурстарды қолданумен анықаталады.

Төлемкабілеттілік ұйымның қаржылық жағдайының тұрақтылығының негізгі көрсеткіші. Ұйымның төлемкабілеттілігін талдау үшін келесі коэффициенттер есептеледі.

1) Ағымдағы төлемкабілеттілік коэффициенті. Оны анықтау үшін қысқа мерзімді активтерді қысқа мерзімді кредиторлық берешекке бөледі. Бұл коэффициент қаншалықты ұйымның ағымдағы қарызы оның қысқа мерзімді активтерімен жабылатынын көрсетеді. Ағымдағы төлемкабілеттілік көрсеткішінің ең төменгі мәні 2-ге тең.

2) Тез төлемкабілеттілік коэффициенті. Ол қысқа мерзімді дебиторлық берешек +ұзак мерзімді дебиторлық берешек+ақша қаражаттары және олардың эквиваленттерінің қысқа мерзімді кредиторлық берешек катынасына тең. Тез төлемкабілеттілік көрсеткішінің мөлшермен алғандағы төменгі мәні – 1.

3) Абсолютті төлемкабілеттілік коэффициенті. Ол ақша қаражаттары және олардың эквиваленттерінің қысқа мерзімді кредиторлық берешекке катынасына тең. Бұл коэффициент ұйымның өтімділігінің қатаң критериясы болып табылады және қысқа мерзімді қарызы міндеттемелірінің қандай бөлігі қажет жағдайда тез арада қолда бар ақша қаражаттары есебінен етелетінін көрсетеді. Абсолютті төлемкабілеттілік коэффициентінің төменгі мәні 0,25 құрайды.

4) Жалпы төлемкабілеттілік коэффициенті. Ол баланс валютасының қысқа мерзімді міндеттемелер+Ұзак мерзімді міндеттемелер қосындысының қатынасына тең. Бұл көрсеткіш ұйымның өзінің қарыздарын өтеу бойынша нақты қабілеттін анық көрсетеді. Бұл көрсеткіш ұйымның қызмет үдерісінде: капиталды қайтару, инвестицияларды бөлшектерге салу, дивидендтерді төлеуге және т.б. шығындарды жабу үшін шаруашылық қызмет нәтижесінде алатын ақша қаражаттарының жеткіліктігін сипаттайды.

Жалпы төлемкабілеттілік коэффициенттің жоғары болуы минималды қаржылық тәуекелді және басқа жақтан қосымша қаражаттарды тарту үшін жақсы мүмкіндікті көрсетеді. Коэффициент деңгейіндегі өзгеріс ұйымның қызметінің кеңеюін немесе қыскаруын білдіреді. Жалпы төлемкабілеттілік коэффициенті үшін қалыпты шектеу – ≥ 2 .

Берілген алғашқы үш коэффициенттерді есептегендеге логикалық ой туындаиды. Активтер белгілі бір уақытка ұсынылған, ал қарыздар сол күнге белгілі болса да, өзінің төлену керек уақытында өтелуі қажет және осыған орай қарызы бар болса, одан соншалықты корқу қажет емес. Мысалы, ұйымның қарызының үлкен бөлігі есеп беру күнінен кейінгі 6 айдан соң төлену қажет болса, онда төлемкабілеттілік көрсеткіштері соншалықты жағымсыз болып көрінбейді, өйткені төлемкабілеттілік коэффициенттерінің бөлімі есептесу мерзімі кезінде едәуір төмен болады.

Қаржылық тұрақтылық және төлемкабілеттілік тәуекелі едәуір көлемде ұйымның капиталының құрылымына, оның активтерінің тұрларіне және олардың арасындағы арақатысқа тәуелді. Ұйым үшін қарызы капиталды тәуекелдің белгілі бір бөлігін алады, өйткені ұйымның қаржылық жағдайына қарамай-ақ несиeler және пайыздар белгіленген уақытта төленуі тиіс. Ұйымның өзінің міндеттемелерін орындау қабілетсіздігінен залалдар пайда болады және соның салдары меншікті капиталды жұтып қоюна экеліп соғады. Ұйым үшін мұндай жағдай банкроттықпен аяқталуы мүмкін.

Меншікті капиталдың ерекшелігі оның өзгермейтіндігінде, сонымен бірге міндетті тұрде пайда алуға кепіл болмайды. Оның тәуекелділігі жағынан қарағанда, бұл мәселенің екі жағы бар. Бір жағынан, меншікті капитал ұйымның негізгі тәуекелді капиталы болып табылса, ал екінші жағынан, меншікті капитал аз көлемдегі тәуекелмен байланысты және оған пайыздарды өтеу бойынша міндетті талап жоқ.

Меншікті капиталды толтырудың негізгі көзі ұйымның ұзак мерзімдегі сипаттағы ішкі өзін-өзі қаржыландыру көзі ретінде айналымда қалатын пайдаласы болып табылады. Ишкі көздерінің құрамында елеулі үлес салмақты амортизациялық аударымдар алады. Олар меншікті капиталдың сомасын көбейтпейді, бірақ оны қайта қаржыландыру қаражаты болып табылады.

Меншікті капиталдың басқа да көздеріне мұлікті жалға беруден түсken табыстар, құрылтайшылармен есептесулер және т.б. жатады. Сонымен бірге, жоғарыда атап көрсеткендегі, ұйымның қаражаттары негізінен қысқа мерзімді міндеттемелер есебінен құралса, онда оның қаржылық жағдайы тұрақсыз болады. Меншікті және қарызы капиталының

қатынасының онтайлылық деңгейіне көп жағдайда ұйымның қаржылық жағдайы және тұрақтылығы тәуелді.

Қаржылық тұрақтылық абсолюттік және қатысты көрсеткіштер жүйесімен сипатталады. Абсолюттік көрсеткіштер бір ұйым шегінде пайда болатын қаржылық жағдайды, қатысты – экономикадағы қаржылық жағдайды сипаттау үшін қолданылады.

Ұзақ мерзімдегі кезеңде ұйымның қаржылық тұрақтылығының негізгі және маңызды абсолютті көрсеткіштерінің бірі таза (ұлестірілмеген) пайда болып табылады. Пайда – ұйымның дамуын қамтамасыз ететін оның қаржылық ресурстарының қалыптасуының негізгі ішкі көзі. Пайданың қызмет барысында деңгейі өсken сайын, сыртқы көздерден қаржылық қаражаттарды тарту қажеттілігі аз болады және басқа да тең жағдайда даму тұрақтылығының деңгейі жоғары.

Қаржылық тұрақтылықты ұстап тұру үшін тек пайданың өсуі ғана емес, сонымен бірге салынған капиталға немесе ұйымның шығындары, яғни рентабельділікке қатысты оның деңгейі де жоғары болғаны маңызды. Рентабельділіктің мөлшерімен динамикасы ұйымның іскерлік белсенділігінің деңгейін және оның қаржылық жағдайының қолайлылығын сипаттайты. Ұйымның тұрақтылығының жоғары нысаны оның ішкі және сыртқы ортаның өзгермелі жағдайында даму қабілеттілігі болып табылады. Ол үшін ұйымның қаржылық ресурстарының икемді құрылымы болуы қажет және қажет жағдайда қарызың қаражаттарын тарту мүмкіндігі болуы керек.

Жоғары табыстылық жоғары тәуекелмен де байланысты екенін еске сақтау керек, ал ол дегеніміз табыс алуудың орнына ұйым едәуір шығынға ұшырап және төлемге қабілетсіз болуды білдіреді. Ұйымның уақытында төлем жасауы, кең көлемде өзінің қызметін қаржыландыруы, жайсыз жағдайларда өзінің төлемқабілеттілігін ұстап тұру қабілеттілігі оның қаржылық жағдайының тұрақты екенін білдіреді.

Ұйымның қаржылық тұрақтылығын талдау үдерісінде меншікті және тартылған капиталдардың нақты мөлшері анықталады. Сонымен қатар олардың жалпы капиталдағы үлес салмағын да белгілеу керек. Бұл көрсеткіш тәуелсіздік коэффициенті деп аталынады, ол кәсіпорынның қаншалықты тартылған қаражатқа тәуелсіз екенін көрсетеді.

Тәуелділік коэффициенті авансталған капиталдың сомасының ішінде қарыздың үлесін сипаттайты. Бұл үлес көп болған сайын, кәсіпорын сыртқы қалыптасу көздеріне тәуелді.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын сипаттайтын келесі қатысты көрсеткіш қаржыландыру коэффициенті. Бұл коэффициенттің деңгейінің жоғары болуы банктер мен инвесторлардың қаржыландыруын қамтамасыз етеді. Қаржыландыру коэффициенті қандай бөлік меншік қаражатынан, қандай қарызы капиталынан қаржыланатынын көрсетеді. Коэффициент 1-ден аз болмаса жағымды деп есептелінеді.

Кәсіпорынның тұрақтылық дәрежесін сипаттайтын маңызды көрсеткіш қаржылық тұрақтылық коэффициенті. Ол жалпы авансталған капиталдың ішінде меншік және ұзак мерзімді қарызы қаражаттарының үлесін сипаттайты.

Батыс елдері тәжірибесінде коэффициенттің қалыпты мәні 0,9 айналасына тен.

Ұйымның төлемқабілеттілігі динамикасын бағалағанда шынайы тұжырымдама алу үшін келесі факторларды есепке алу керек:

- Ұйымның қызметі сипаты. Мысалы, өнеркәсіп және құрылым ұйымдарында бөлшектердің үлес салмағы жоғары және ақша қаражаттарының үдес салмағы аз; көтерме сауда ұйымдарында қайтадан сатылатын тауар мөлшері едәуір болса да ақша қаражаттарының үлесі жоғары және т.б.;
- Дебиторлармен есеп айырысу шарттары. Дебиторлық берешектің өнімді (жұмыс, қызмет) сатып алғаннан соң қысқа уақыт аралығынан кейін түсінік қысқа мерзімді активтер құрамында аз ғана үлесінің пайда болуына экеледі және көрініше.
- Бөлшектер жағдайы. Ұйымда үздіксіз қызмет үшін қажетті мөлшермен салыстырғанда бөлшектердің артығы немесе жетіспеушілігі болуы мүмкін.
- Дебиторлық берешек жағдайы: оның құрамында уақытынан асып кеткен және күдікті қарыздардың болуы немесе болмауы.

Қаржылық тұрақтылық ұйымның өзінің қажеттіліктерін қаржылық ресурстар көздерімен қамтамасыз ете алу қабілеттілігін және уақытында өзінің қарыздары бойынша есептесе

алатындығын сипаттайты, яғни ұйымның төлемқабілеттілігін нақты көрсетеді. Ол көптеген және әртүрлі ішкі және сыртқы сипаттағы факторларға тәуелді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Козлова Ю.В. Анализ финансовой устойчивости организаций.- Дисс. на соис. уч. ст. канд. экон. наук, Ішкі-Ола, 2006.
2. Савицкая Г.В. «Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник. – 4-е издание, перераб. и доп. – М., 2000.
3. Ефимова О.В. Анализ финансовой отчетности. М., ДИС, 2007.

Резюме

Проблема устойчивость организации в современных условиях недостаточно изучена, вследствие этого на практике искается и затрудняется ее количественная и качественная оценка.

В данной статье рассматриваются оценка и анализ платежеспособности и финансовой устойчивости организации. Даны показатели, характеризующие платежеспособность и финансовую устойчивость организации, а также влияющие на них факторы.

Summary

Problem stability of the organisation in modern conditions it is insufficiently studied, a consequence of that is that that in practice deforms and complicates its quantitative and quality standard.

In given article the estimation and the analysis of solvency and financial stability of the organisation is investigated. The indicators characterising solvency and financial stability of the organisation, and also influencing factors are given particularly.

С.К. Барышева,
к.э.н. КазЭУ им. Т. Рыскулова

ПРОЦЕДУРЫ АУДИТА СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛА И ОПЛАТЫ ТРУДА

Как известно, организационная структура любого предприятия и любой отрасли народного хозяйства уделяют большое внимание обеспеченности персоналом. В процессе управления персоналом приходится принимать множество решений, которые нуждаются в контроле. Процесс контроля связан с определением того, что, как и когда контролировать, какие виды и формы контроля исследовать, как проводить анализ полученной информации. Возникает потребность корректировать действующие процессы в соответствии с полученными данными результатов контроля.

Принятие решения всегда связано с необходимостью воздействия на объект управления с целью приведения его в желаемое состояние. Импульс принятию решения задает информация о состоянии контролируемых параметров объекта, а воздействие на объект осуществляется после выработки и принятия соответствующего решения. Этот процесс носит циклический характер, начинается с обнаружения несоответствия параметров плановым заданиям или нормативам и заканчивается принятием и реализацией решений, которые должны ликвидировать это несоответствие.

Основным элементом каждого процесса принятия решений является проблема, под которой понимается несоответствие фактического состояния управления персоналом желаемому или заданному. Проблемы могут возникнуть, когда функционирование системы управления персоналом не создает необходимых предпосылок для достижения поставленных целей в данный момент или в будущем. Проблемная ситуация, как правило, содержит две части: характеристику самой проблемы (место и время ее возникновения, сущность и содержание, границы распространения и воздействие на работу организации) и ситуационные факторы, приведшие к появлению проблемы (внешние и внутренние по отношению к организации). Это дает возможность оценить значимость проблемы, наметить временные рамки ее решения и принять за основу ту или иную структуру процесса принятия решений.

Рассматривая проблемы аудита труда и заработной платы, даже неискушенный в этом занятии человек может заметить, что одно только определение размера заработной платы может вызвать значительные затруднения у всех участников трудовых взаимоотношений. Работник